

IMPLEMENTAREA EDUCAȚIEI INCLUZIVE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: PROVOCĂRI, REALIZĂRI ȘI VIZIUNI

Rusnac Virginia,
dr. psihologie,
Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică

Anii 2019/2020 sunt perioada care reprezintă date emblematice pentru implementarea a catorva documente importante internaționale și naționale în domeniul dreptului omului.

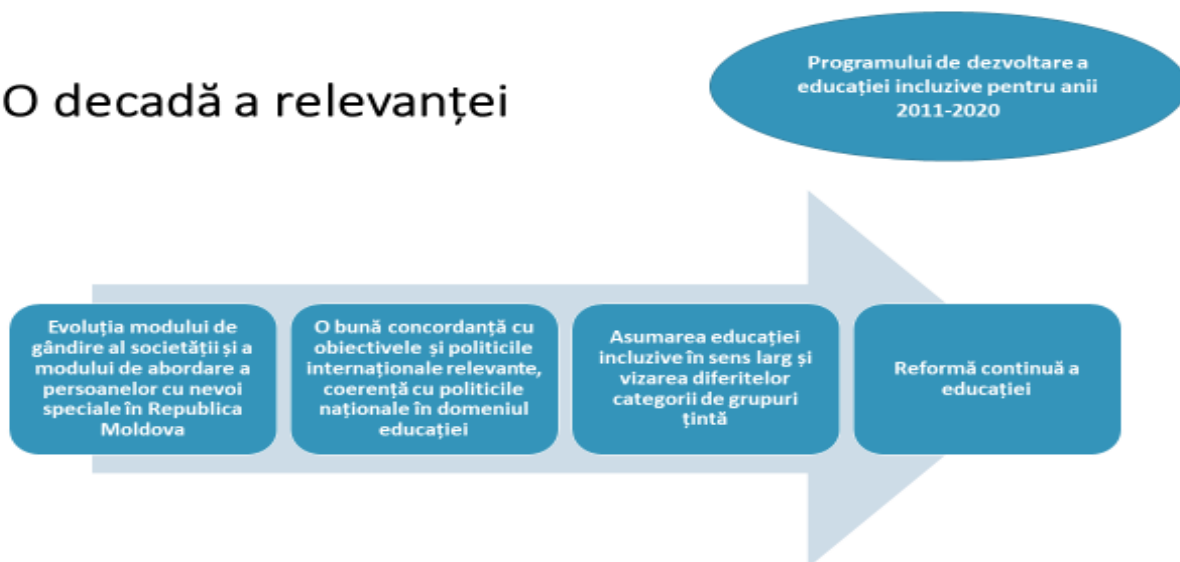
Semnatară a *Convenției ONU privind drepturile copilului* (în noiembrie 2019 au fost marcați 30 de ani de la adoptarea Convenției ONU privind drepturile copilului, iar în decembrie 2020 vor fi însemnați 30 de ani de la ratificarea acesteia de către Republica Moldova), cât și a *Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități* (în august 2020 au fost marcați 10 ani de la ratificarea de către țara noastră a Convenției), Republica Moldova și-a asumat responsabilitatea să schimbe legile, politicile și practicile care vizează protejarea și promovarea drepturilor copiilor, să asigure copiilor o bună securitate socială și condiții pentru dezvoltare intelectuală și fizică cât mai completă, să realizeze dreptul tuturor copiilor la educație într-un sistem de educație incluziv asigurat la toate nivelurile. În acest mod, Republica Moldova s-a raliat tendințelor profilate pe plan internațional și dezideratelor promovate de cele mai importante mișcări globale în susținerea educației pentru toți.

Programul de dezvoltare a educației incluzive pentru anii 2011-2020, document important de politici educaționale asumat, cu care suntem de ultima sută de metri de implementare, a urmărit să contribuie la realizarea misiunii prioritare a educației, a asigurării egalității de șanse și accesului la educație de calitate pentru fiecare copil, tânăr, adult, la toate nivelurile și pașii sistemului educațional, prin realizarea unui set de obiective generale și specifice.

Astfel, în 10 ani de implementare, Programul a creat cadrul normativ pentru a asigura condițiile adecvate pentru crearea unui mediu educațional prietenos și accesibil, capabil să răspundă nevoilor tuturor copiilor. În plus, a stabilit responsabilitățile autorităților centrale și locale și ale instituțiilor educaționale în promovarea incluziunii.

Evaluarea comună a Programului pentru Dezvoltarea Educației Incluzive 2011 - 2020 în Republica Moldova, implementată în perioada Mai - Decembrie 2019, de către Ministerului Educației, Culturii și Cercetării și UNICEF a evidențiat relevanță, eficacitate, eficiență, impact și sustenabilitate.

O decadă a relevanței

Relevanța Programului este demonstrată prin faptul că a aliniat cadrul strategic și de politici al Republicii Moldova cu tendința generală la nivel internațional și european de a trece de la sisteme paralele de educație (învățământ de masă și învățământ special), la un singur sistem de educație incluzivă, care să ofere tuturor acces la educație adecvată nevoilor specific. Implementarea educației incluzive din elemente sporadice a juns să fie realizat în context de sistem, atât la nivel local, cât și cel național. Reformele în domeniul în domeniul educației, în fiecare domeniu în parte a prevăzut acțiuni din domeniul incluziunii educaționale. Prioritară în perioada următoare este elaborarea unui document de politici și monitorizarea implementării educației incluzive în mod constant progresiv în sistemul educațional.

O decadă a eficacității

Eficacitatea Programului este demonstrată prin progresele înregistrate în majoritatea ariilor vizate de obiectivele specifice ale documentului de politici, dar progresul uniform al reformei la nivel de raion ar trebui să fie prioritar în următoarea perioadă.

Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.523 din 11 iulie 2011, plasează educația incluzivă la rangul priorităților educaționale și prevede asigurarea condițiilor de incluziune a copiilor dezinstituționalizați din învățământul rezidențial, precum și școlarizarea și incluziunea copiilor cu cerințe educaționale speciale în instituțiile de învățământ general.

Obiectivele generale ale Programului de dezvoltare a educației incluzive se axează pe: a) promovarea educației incluzive drept prioritate educațională în vederea evitării excluderii și /sau marginalizării copiilor, tinerilor și adulților; b) dezvoltarea cadrului normativ și didactico-metodic pentru promovarea și asigurarea implementării educației incluzive; c) formarea unui mediu educațional prietenos, accesibil, capabil să răspundă așteptărilor și cerințelor speciale ale beneficiarilor; d) formarea unei culturi și a unei societăți incluzive.

Pentru a asigura suportul didactico-metodic cu referire la incluziunea copiilor și tinerilor cu dizabilități, au fost elaborate și implementate prevederi privind realizarea planului educațional individualizat; ghidului metodologic privind adaptările curriculare și evaluarea progresului școlar în contextul educației incluzive; evaluarea finală și certificarea elevilor cu cerințe educative speciale incluși în învățământul obligatoriu.

Evaluarea complexă a dezvoltării copiilor cu dizabilități care se efectuează, în prezența părinților sau reprezentantului legal, de către serviciile raionale/municipale de asistență psihopedagogică, activitatea cărora este monitorizată și asistată de către Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică. Astfel, 35 de servicii raionale/municipale de asistență psihopedagogică elaborează recomandări referitor la incluziunea educațională a copilului, prestează servicii de asistență psihopedagogică copiilor și asistă metodologic specialiștii din educație și domeniile conexe referitor la realizarea incluziunii educaționale.

Asistența specializată a copiilor cu dizabilități în instituțiile de învățământ generale se realizează prin organizarea comisiilor multidisciplinare intrașcolare, crearea echipelor de elaborare și implementare a planurilor educaționale individualizate, angajarea cadrelor didactice de sprijin și instituirea, dotarea centrelor de resurse pentru educație incluzivă la nivel de instituție de învățământ.

Comisia multidisciplinară intrașcolară, cu rol de decizie în domeniul evaluării inițiale/reevaluării a nivelului de dezvoltare a copiilor considerați cu CES, identifică deficiențele, dificultățile și potențialul copiilor, în determinarea programelor de asistență și suport educațional de care poate beneficia copilul.

Planul educațional individualizat (PEI) este un produs curricular, care include rezumatul punctelor forte, intereselor și nevoilor elevului, astfel încât finalitățile în materie de studiu, stabilite pentru elev în anul școlar respectiv, pot să difere de finalitățile și conținuturile educaționale stabilite în Curriculum-ul general prin modificări sau adaptări curriculare. Elaborarea, realizarea și revizuirea/actualizarea PEI se face în colaborare cu toți factorii implicați în asistența copilului (cadre didactice de predare, de sprijin și manageriale, psiholog școlar, medic de familie, specialiști în terapii specifice, asistent social, părinți/reprezentanți legali ai copilului etc.).

Cadru didactic de sprijin – cadru didactic cu studii superioare în domeniul psihopedagogiei, în învățământul preșcolar, primar și secundar general, care acordă asistență psihopedagogică copiilor cu cerințe educaționale speciale integrați în instituțiile de învățământ general, în colaborare cu toți factorii implicați.

Centrul de resurse pentru educație incluzivă se organizează la nivel raional în cadrul Serviciului raional de asistență psihopedagogică și în cadrul instituțiilor de învățământ preșcolar, primar, gimnazial și liceal pentru asigurarea organizării activităților specifice de abilitare/reabilitare a dezvoltării copiilor cu cerințe educaționale speciale.

Tabelul 1. Indicatori statistici 2014-2019

Indicatori	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Nr. de servicii raionale/municipale de asistență psihopedagogică	35	35	35	35	35	35
Nr. de specialiști (psihologi, psihopedagogi, logopezi, pedagogi) în cadrul SAP-urilor	188	238	237	249	239	238
Nr. de Centre de resurse pentru educația incluzivă în instituțiile de învățământ	585	749	826	841	845	861
Nr. de psihologi în instituțiile de învățământ general	447	426	419	412	432	430

Ministerul Educației în calitate de membru a Consiliului de Supraveghere a proiectului “Integrarea copiilor cu dizabilități în școlile generale”, oferit de Guvernul Japoniei prin Fondul de Politici de Dezvoltare a Resurselor Umane (PHRD), administrat de Banca Mondială și gestionat de Fondul de Investiții Sociale din Moldova a selectat 24 de raioane în care s-a realizat cartografierea serviciilor educaționale existente și a necesităților în domeniul educației inclusive, în baza cărora autoritățile publice raionale au elaborat planuri de susținere a Programului de dezvoltare a educației incluzive pentru anii 2011-2020. Planurile respective conțin informația despre copii cu dizabilități din raion, descriu soluțiile pentru modificarea infrastructurii școlare, utilizarea rațională a resurselor disponibile și alocarea resurselor adiționale necesare pentru susținerea pedagogilor și specialiștilor în educația specială, lucrul cu părinții și comunitatea. În 20 de comunități cu școli de circumscripție a demarat procesul de dezvoltare a capacităților cadrelor didactice în domeniul incluziunii

educaționale a copiilor cu dizabilități și urmează să fie implementate proiecte de acomodare și accesibilizare a spațiilor.

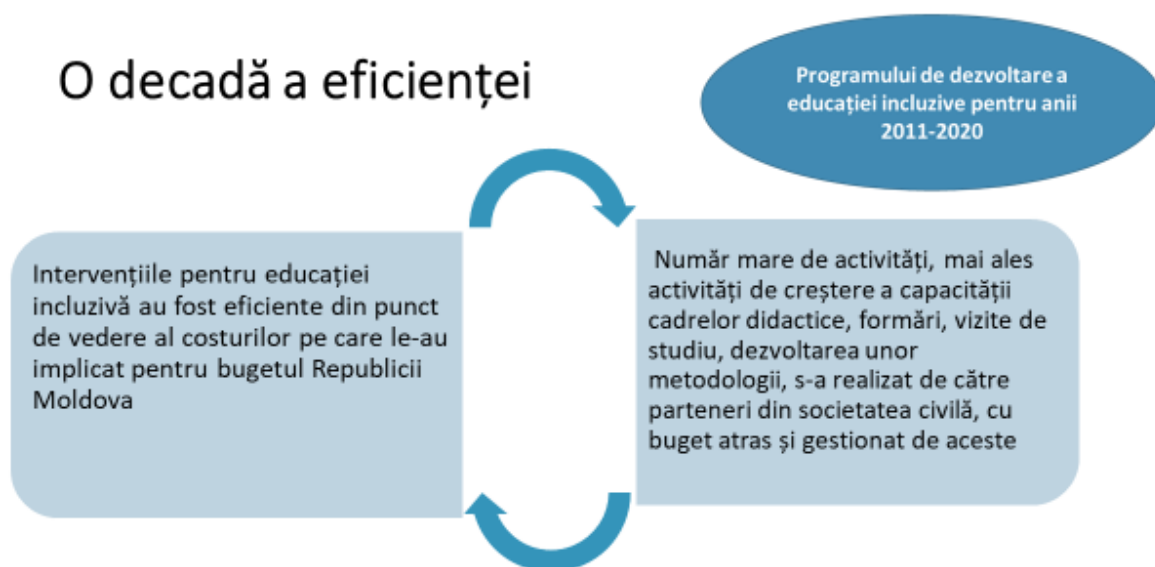
Documente și materiale metodice în domeniul asistenței psihologice și psihopedagogice

- Instrucțiunea de organizare a învățământului la domiciliu (Colegiul ME din data de 23.12.2014).
- Metodologia de evaluare a dezvoltării copilului (Colegiul ME din data de 23.12.2014).
- Instrucțiune cu privire la implementarea metodologiei de evaluare a dezvoltării copilului.
- Metodologia de organizare și funcționare a Centrului de Resurse pentru Educația Incluzivă din instituția de învățământ preuniversitar (Colegiul ME din data de 23.12.2014).
- Instrucțiune privind procedurile specifice de examinare a elevilor cu cerințe educaționale speciale (Ordinul ME nr. 156 din 20 martie 2015).
- Reperle metodologice privind activitatea cadrului didactic de sprijin în instituțiile de învățământ general (Ordinul MECC nr. 209 din 27 februarie 2018).
- Reperle metodologice privind activitatea psihopedagogului în instituțiile de învățământ general (Ordinul MECC nr. 212 din 27 februarie 2018).
- Reperle metodologice privind activitatea psihologului în instituțiile de învățământ general (Ordinul MECC nr. 02 din 02 ianuarie 2018).
- Reperle metodologice privind activitatea logopedului în instituțiile de învățământ (Ordinul MECC nr. 01 din 02 ianuarie 2018).
- Structura–model și Ghidul de implementare a Planului educațional individualizat (Ordinul ME nr. 776 din 01 august 2017).
- Conceptul și ghidul privind individualizarea procesului educațional prin adaptări curriculare (Ordinul MECC nr. 671 din 01.08.2017).
- Planul educațional individualizat pentru copii cu cerințe educaționale speciale din instituțiile de educație timpurie, Ordinul MECC nr. 1780 din 03.12.2018.
- Programe educaționale: Makaton, Comunicarea prin muzică, Portage, în suportul copiilor cu CES, Ordinul MECC nr. 1779 din 03.12.2018
- Instrucțiunea de aplicare în educația timpurie a Metodologiei de evaluare a dezvoltării copilului, Ord. MECC nr. 343 din 22.03.2018.
- Ghid privind incluziunea educațională a copiilor cu autism (Ordinul MECC nr. 671 din 01.08.2017).
- Incluziunea educațională a copiilor cu deficiențe de vedere. Ghid metodologic., Ordinul MECC nr. 792 din 25.05.2018.

- Incluziunea educațională a copiilor cu deficiențe de auz. Ghid metodologic., Ordinul MECC nr. 792 din 25.05.2018.

Intervențiile de accesibilizare la nivel de mediul educațional determină egalizarea șanselor și concentrarea acestora asupra învățării și implicării calitative în procesul de educație a copiilor cu dizabilități. În cadrul proiectului „Promovarea educației incluzive în Republica Moldova”, implementat de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării și de Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică, cu sprijinul UNICEF, au fost realizate analize privind accesibilizarea procesului educațional pentru copiii cu dizabilități și propuse reperi privind accesibilizarea instituțiilor de învățământ și adaptarea lor la necesitățile copiilor cu dizabilități, abordând acest proces din perspectiva diferitor contexte: fizic, social, tehnologic și didactic. Abordarea pune accent pe faptul că mediul educațional nu se referă numai la locația fizică, ci cuprinde toate resursele de învățare, tehnologiile, mijloacele de informare și conexiunile cu contextul/mediul mai larg, societal. În perioada următoare agenda MECC și UNICEF cuprinde acțiuni de planificare și dezvoltare a conceptelor de accesibilizare.

Totodată, prin Proiectul Reforma „Învățământului în Moldova” (PRIM), finanțat de Banca Mondială, care sprijină Programul de Reforme al Guvernului prin finanțarea activităților care consolidează calitatea educației și duc spre un sector al educației mai eficient, componenta finanțare adițională implementează dotarea a 100 de instituții de învățământ cu echipament specializat, precum și cu materiale speciale de învățare și predare pentru copiii cu cerințe educaționale speciale (CES) și/sau dizabilități. Valoare financiară a dotării fiecărei instituții este de circa 160 mii lei. În cadrul PRIM a fost angajat un consultant internațional pentru a acorda asistență MECC în determinarea listei echipamentului specializat (dispozitive de tehnologii asistive) și materialelor de predare/învățare pentru elevii cu dizabilități și /sau cerințe educaționale speciale, precum și pentru elaborarea specificațiilor tehnice pentru acest echipament. La moment echipamentul se află în proces de achiziție și livrare. Specialiștii care vor aplica echipamentul urmează să beneficieze de formare privind utilizarea și aplicarea echipamentului. Lotul cuprinde materiale didactice și echipament specializate, inclusiv IT și soft-uri.

Eficiența Programului, demonstrată prin datele disponibile, au permis concluzionarea faptului că, în ansamblu, intervențiile pentru educației incluzivă au fost eficiente din punct de vedere al costurilor pe care le-au implicat pentru bugetul Republicii Moldova în ultima decadă.

Pentru asigurarea unui pachet minim de servicii de educație incluzivă și servicii sociale copiilor cu dizabilități, determinarea costului acestora pentru un beneficiar și planificarea mijloacelor financiare pentru serviciile respective a fost aprobat Regulamentul privind redirectionarea resurselor financiare în cadrul reformării instituțiilor rezidențiale (Hotărârea Guvernului nr.351 din 29 mai 2012). Acest document prevede un modul de redirectionare a resurselor financiare în procesul reformării instituțiilor rezidențiale și acordarea unui pachet minim de servicii de educație incluzivă.

Pentru acomodarea adecvată a tuturor elevilor în medii educaționale generale a fost elaborat un pachet minim de servicii de educație incluzivă: serviciul municipal / raional de asistență psihopedagogică și servicii de suport la nivelul instituției (cadrul didactic de sprijin și centrul de resurse pentru educație incluzivă). Astfel, pentru crearea condițiilor și serviciilor de suport educaționale, anual, sînt alocate resurse financiare din componenta raională pentru educație, aceasta variind de la 1% pînă la 2%.

O decadă a impactului

Programului de dezvoltare a
educației incluzive pentru anii
2011-2020

Copii	Părinți	Profesioniști
<ul style="list-style-type: none">• Numărul copiilor cu CES în ÎG• Evoluții pozitive în rândul copiilor cu CES,• Evoluții pozitive în rândul copiilor tipici	<ul style="list-style-type: none">• S-a îmbunătățit și atitudinea părinții copiilor tipici• O schimbare în felul cum percep și conștientizează procesul de incluziune în educație (solicitarea serviciilor de calitate)	<ul style="list-style-type: none">• Schimbări pozitive în atitudinea față de procesul de incluziune• Accederea sporită la oportunități de formare continuă în domeniul educației incluzive

Performanța se datorează și partenerilor de dezvoltare, implicați intens în procesul de dezinstituționalizare și dezvoltare a educației incluzive

Impactul Programului este evidențiat prin faptul că procesul de dezvoltare a educației incluzive a înregistrat progrese importante, mediul educațional a devenit mai prietenos și accesibil, dar această evoluție este mai pronunțată în cazul învățământului general, asupra căreia s-a concentrat reforma până în anii recenți și în raioanele care au beneficiat de sprijinul ONG-urilor în domeniu.

Consecutiv cu crearea serviciilor educaționale au fost consolidate capacitățile a circa 6000 profesioniștii, factori de decizie în domeniul reformării sistemului rezidențial de îngrijire a copilului și dezvoltarea educației incluzive (actori ai autorităților publice locale, manageri școlari, cadre didactice, cadre didactice de sprijin, asistenți sociali, asistenți parentali profesioniști, părinți-educatori etc.), (cu suportul UNICEF, ong-urilor active în domeniu: CCF Moldova, Keystone, Parteneriate pentru fiecare copil, AO Lumos, AO Femeia și Copilul Protecție și Sprijin).

O decadă sustenabilă în ansamblu

Sustenabilitatea Programului are un caracter de ansamblu. Cadrul normativ în vigoare dar și cel instituțional, precum și planurile raionale pentru educație incluzivă și planurile manageriale strategice ce abordează EI, dar și experiența acumulată, au o contribuție importantă în acest sens.

Educația incluzivă – prioritatea politicilor educaționale la nivel internațional

Agenda 2030

Obiectivele de Dezvoltare Durabilă

Obiectivul 4. Educație de calitate:
„Garantarea unei educații de calitate, incluzive și echitabile, și promovarea oportunităților de învățare de-a lungul vieții pentru toți”

La 25 septembrie 2015, la Summit-ul privind Dezvoltarea Durabilă, 193 de state membre ONU au adoptat Agenda 2030 de Dezvoltare Durabilă care cuprinde 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD).

ODD 4 are drept scop asigurarea ca toți oamenii, indiferent de sex, vârstă, rasă și origine etnică, precum și persoanele cu handicap, migranți, persoanele indigene, copii și tineri, în special cei aflați în situații vulnerabile, să poată să învețe pe tot parcursul vieții, pentru a-i ajuta să dobândească cunoștințele și abilitățile necesare pentru a utiliza oportunitățile și participarea deplină în societate. ODD 4 urmărește să promoveze realizarea dreptului fundamental al omului la educație, iar punerea sa în aplicare este esențială pentru implementarea cu succes a tuturor celor 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă. ODD 4 subliniază faptul că educația reprezintă fundamentul pentru soluționarea provocărilor sociale, ecologice și economice cu care se confruntă astăzi lumea. Mai mult de atât, recunoaște că echitatea în ceea ce privește accesul la o educație de calitate pentru fete și băieți, femei și bărbați este esențială pentru atingerea egalității de gen, reducerea mortalității infantile, căsătoriei întârziate și dezvoltarea liderilor de sex feminin.

Pentru o mai bună integrare și interacțiune cu întreaga comunitate educațională internațională, Republica Moldova a aderat la această acțiune, instituțiile de învățământ preuniversitar fiind încurajate să se alăture inițiativei globale organizate în întreaga lume, în vederea obținerii de progrese, nu doar în ceea ce privește ODD 4, ci și întreaga Agendă 2030.

În rezultatul comparării agendei naționale cu țintele ODD, documentele de politică națională prin care urmează să se asigure implementarea ODD 4 sunt, în principal, următoarele: Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația 2020”; Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020; Planul de acțiuni pe anii 2015-2017 pentru implementarea Programului de dezvoltare a educației incluzive pentru anii 2011-2020, dar și documentele proiective vizionare pentru etapele ulterioare.

Priorități pentru o nouă decadă

 <p>Întărirea cooperării între sectorul educațional, social și de sănătate în scopul asigurării accesului la o educație incluzivă și facilitării intervenției timpurii. Dezvoltarea parteneriatelor durabile școală-familie.</p>	 <p>Redimensionarea numărului de specialiști angajați în cadrul SAP și în instituțiile de învățământ în concordanță cu numărul de copii cu CES și nevoile acestora</p>
 <p>Realizarea unei analize a nevoilor de formare pentru fiecare categorie de personal implicat în managementul și prestarea serviciilor de educație incluzivă din Republica Moldova și oferirea de oportunități. Asigurarea cu materiale didactice și tehnologii asistive.</p>	 <p>Dezvoltarea și implementarea unei metodologii pentru finanțarea educației incluzive</p>
 <p>Acțiuni/programe de finanțare pentru stimularea dezvoltării întreprinderilor sociale în cadrul cărora să fie ocupați copii cu CES, absolvenții ai unei forme de învățământ</p>	 <p>Îmbunătățirea sistemului de management, coordonare, monitorizare și evaluare a educației incluzive</p>

Nou document de politici în domeniul educației incluzive

Nici un copil nu poate fi exclus din sistemul de învățământ, iar educația trebuie să fie de calitate și relevantă

Evaluarea comună a Programului pentru Dezvoltarea Educației Incluzive 2011 - 2020 în Republica Moldova a identificat următoarele priorități pentru următoarea decadă:

Întărirea cooperării între sectorul educațional, social și de sănătate în scopul asigurării accesului la o educație incluzivă și facilitării intervenției timpurii.

Dezvoltarea și implementarea unei alte metodologii pentru finanțarea educației incluzive.

Centralizarea materialelor didactice existente pentru anumite categorii de CES și, dacă este cazul, dezvoltarea unor suporturi didactice noi pentru anumite categorii de CES.

Consolidarea poziției cadrului didactic de sprijin în contextul educației incluzive în Republica Moldova.

Realizarea unei analize a nevoilor de formare pentru fiecare categorie de personal implicat în managementul și prestarea serviciilor de educație incluzivă din Republica Moldova.

Dezvoltarea de acțiuni/programe de finanțare pentru stimularea dezvoltării întreprinderilor sociale în cadrul cărora să fie ocupați copii cu CES, absolvenți ai unei forme de învățământ.

Redimensionarea numărului de specialiști angajați în cadrul SAP din fiecare raion în concordanță cu numărul de copii cu CES și nevoile acestora.

Referințe bibliografice:

1. *Codul Educației al Republicii Moldova Nr.152 din 17 iulie 2014.* Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=355156>
2. *HG nr. 732 din 16.09.2013 cu privire la Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică și Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=22066&lang=ro
3. *Evaluarea comună a Programului pentru Dezvoltarea Educației Incluzive 2011 – 2020 în Republica Moldova, inclusiv aplicarea standardelor școlare prietenoase pentru copii, implementată în perioada Mai - Decembrie 2019. Vol. 1, 2. Chișinău, 2019.*
<https://www.unicef.org/moldova/sites/unicef.org.moldova/files/2020-02/Raport-de-evaluarea%20comun%C4%83%20a%20implement%C4%83rii%20programului%20de%20educa%C8%9Bie%20incluziv%C4%83%202011%20E2%80%93%202020%20%28RO%29.pdf>
4. *Rapoarte consolidate ale activității Serviciilor municipale/raionale de asistență psihopedagogică pentru anii, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018.*
5. *Reperete metodologice privind activitatea psihologului în instituțiile de învățământ general.* Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordin_nr.02_din_02.01.2018_0.pdf
6. TROFIN, L., alții. *Evaluarea comună a Programului pentru Dezvoltare a Educației Incluzive 2011 - 2020 în Republica Moldova, 2019.* Disponibil: <https://www.unicef.org/moldova/en/reports/joint-evaluation-implementation-programme-development-inclusive-education-20112020>.
7. <http://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/sustainable-development-goals.html>